

HEIKKI HAAVISTO

TALONPOJAN MUISTELMAT

Toimittanut Terho Puustinen

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Tekijä kiittää MTK:n Säätiötä taloudellisesta tuesta kirjan kustantamiselle.

© Heikki Haavisto ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

Valokuvat: Heikki Haaviston kotialbumi, ellei toisin mainita.

ISBN 978-951-1-45235-5

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

Toimittajalta	7
1 Myrsky Brysselissä	9
2 Hintsan perintö	17
3 Unelmatyöhön	27
4 Voivuolet ja pakettipellot	39
5 Tulojen ja lomien puolesta	57
6 Puheenjohtajan yksinäisyys	83
7 Integraation esinäytös	107
8 Osuusliike kasvaa ja riitelee	121
9 Niukkuudesta nousukauteen	143
10 Metsä antaa ja ahdistaa	175
11 Lihasta ei tule Finlandiaa	191
12 Hankkijan uho ja tuho	207
13 Varovaiset yhtiöt kestävät	219
14 Suomi kiihdyttää Euroopan unioniin	235
15 Presidentti lisää painetta	255
16 Taistelu sopeutuspaketista	265
17 Siedettävä tulos, juuri ja juuri	281
18 Benecolista tulee Raision kultamuna	293
19 Maailmanvalloitus perutaan	307
20 Mitä ajattelen tänään	333
Henkilöhakemisto	345

Toimittajalta

Heikki Haavisto ei pitänyt siitä, että häntä sanottiin isäntien isännäksi. Isottelua hän vierasti, suuria sanoja karsasti. Pullisteluun ei ollut tarvettakaan. Haavisto tiesi, että häntä kuunneltiin. Ja kun MTK:n puheenjohtaja palasi pääkaupungin kabineteista kotiin Raision Hintsaan, hän veti usein haalarit päälle, painui pellolle kuokkimaan ja oli yksi heistä, suomalainen talonpoika.

Ulkoministerin tehtävään Haavisto joutui tarttumaan alle kahden tunnin varoitusajalla keväällä 1993. Hänellä oli ratkaisevan tärkeä rooli, kun Suomesta tuli EU:n jäsen. Kuluttava työ katkesi aivoverenvuotoon kolme kuukautta sen jälkeen, kun EU-kansanäänestys oli päätynyt myönteiseen tulokseen.

Heikki Haavisto tunnettiin totisena ja ärhäkkänä neuvotteelijana. Monet vastustajat pitivät häntä suorastaan ykkösluokan änkyränä. Kulissien takana Haavisto pyrki kuitenkin edistämään kohtuullisuutta ja sopua aina, kun se vain oli mahdollista. Kunnollinen käytös kuului hänelle tärkeisiin arvoihin. Pahimmista piinaajistaankin hän saattoi sanoa: ”Ei ole tapanani moittia ketään turhan paljon.”

Talonpoikainen elämäntapa tarkoitti Haavistolle myös huolellisuutta ja säästäväisyyttä. Kun Haavisto kohottautui viimeisinä vuosinaan rollaattorinsa ohjaimiin ja ryhtyi toimittamaan jotakin asiaa, hän ei edennyt suoraan kohteeseen vaan kaartoi sinne valokatkaisimen kautta. Energiaa ei saanut haaskata.

Tarkkuus ja terävä muisti heijastuivat näiden muistelmien käsikirjoitukseen, jota Heikki Haavisto ehti kirjoittaa noin kymmenen vuoden ajan. Kun hän vihdoin sai työn valmiiksi, tekstiä oli niin paljon, että sitä olisi riittänyt viiteen tämänkokoiseen kirjaan. Tiedolla johtaminen oli ollut kirjoittajalle tärkeää, numeroiden runsaudestakin päätellen. Oman pelikenttensä Haavisto hallitsi suvereenisti, mutta maailmaa hän tarkasteli päätäjäksiin poikkeuksellisen laajasta näkökulmasta.

Omia onnistumisiaan Haavisto arvioi usein sanalla ”kohtuullinen”. Niiden rinnalla hän muisti kuitenkin myös moittia itseään, joskus ankarastikin. Nöyryys, oman toiminnan kriittinen arviointi ja pyrkimys kehittymiseen olivat keinoja, joiden avulla Haavisto vastusti menestyksen ja maineen lieveilmiöitä.

Kun sain tehtäväkseni muistelmien toimittamiseen, otin työn kiitollisena vastaan. Se tuntui kunniatehtävältä. Tämä tunne vahvistui, kun sain tutustua Heikki Haavistoon ja hänen perheeseensä. Huomasin kaipaavani hänenkaltaisiaan 1900-lukulaisia tämän päivän politiikkaan, ihmisiä, jotka haluavat asettaa velvollisuuden oman henkilökohtaisen etunsa edelle.

Tapasimme lukuisia kertoja Hintsassa ja keskustelimme asioista, joihin tarvittiin tarkennuksia, varmistuksia ja laajempia konteksteja. Talon isännän fyysinen kunto oli jo heikentynyt, mutta tärkeiden asioiden käsittely virkisti häntä. Ajatus kulki hyvin.

Saimme muistelmien toimitustyön valmiiksi kesäkuussa 2022. Heinäkuussa Heikki Haavisto nukkui pois 86-vuotiaana, luultavasti kohtuullisen levollisella mielellä. Se tehtiin, mihin pystyttiin ja se sanottiin, mikä pitikin sanoa. Kaikkein tärkein on toivo. Sitä meidän ei pidä menettää.

Turussa 8.8.2022

Terho Puustinen

1

Myrsky Brysselissä

Suomen valtuuskunta neuvottelee
EU-jäsenyydestä Brysselin kabineteissa.
Kreikan ulkoministeri raivoaa ja Saksan
ulkoministeri vertaa neuvotteluita
basaariin. Lopuksi lämmitetään sauna.

Pidimme lyhyen neuvottelun EU:n edustajien kanssa lauantaina iltapäivällä. Heitä johti kreikkalainen Theodoros Pangalos, EU-maiden hallituksia edustavan ministerineuvoston puheenjohtaja. Ongelmia oli paljon, ja esitimme ratkaisuja. Keskustelun toinen osapuoli ei kuitenkaan jaksanut paneutua niihin.

Suomen EU-jäsenyysneuvottelut huipentuivat vuoden 1994 helmikuun viimeisinä päivinä. Olimme lentäneet Brysseliin hakemaan ratkaisua, jonka tulos tulisi vaikuttamaan Suomeen useiden kymmenien tai jopa satojen vuosien ajan. Pelissä oli Suomen paikka Euroopassa, suomalaisen maatalouden tulevaisuus ja monta muuta suurta asiaa.

Johdin ulkoministerinä Suomen valtuuskuntaa yhdessä ulkomaankauppaministeri Pertti Salolaisen kanssa. Saimme vahvaa tukea presidentti Mauno Koivistolta, suomalaisten virkamiesten parhailta kyyviltä ja EU-suurlähettiläs Erkki Liikaselta. Halusimme jäseneksi unioniin, mutta emme millä hyvänsä

hinnalla. Emme olleet yksin liikkeellä: samaan aikaan jäsenyydestä neuvottelivat myös Ruotsi, Norja ja Itävalta.

Tapasimme ministerineuvoston hakijamaille nimeämät vastuuhenkilöt lauantai-iltana, helmikuun 26. päivänä. Suomella kävi huono onni, sillä meille osoitettiin Kreikan varaulkoministeri George Papandreou, entisen pääministerin poika, joka sujuvasti ruotsia puhuen sanoi: ”Jag förstår era problem, men jag kan inte hjälpa er.”

Hyvää Papandreoussa oli hänen rehellisyytensä, mutta varaulkoministeri ei tehnyt juuri mitään neuvottelujen edistämiseksi.

Ruotsin vastuuhenkilöksi ryhtyi Pangalos itse. Itävalta sai Ranskan Eurooppa-ministeri Alain Lamassouren. Norjalle osoitettiin Ursula Seiler-Albring, joka oli Saksan ulkoministeriön valtiosihteeri. Hänen johdollaan saksalaiset ryhtyivät tekemään systemaattista työtä Norjan ongelmien ratkaisemiseksi.

Kun näimme, mitä oli tapahtumassa, käännyimme saksalaisten puoleen ja saimme audienssin sunnuntaiksi Seiler-Albringille. Hän sanoi, että komissio hakee ratkaisua Etelä-Suomen ongelmiin, mutta sanomamme ei tahdo mennä perille, koska puheenjohtajamaa Kreikka on selostanut väärin Suomen tilannetta. Epäsuotuisille viljelyalueille tarkoitettua luonnonhaittatukea (LFA, *Less Favoured Areas*) ei tulisi koko maahan, koska maatalouskomissaari René Steichenin kabinetti vastustaa sitä jyrkästi.

Tapasimme myös Lamassouren. Hänen mukaansa EU oli käyttänyt liikkumavaransa ja neuvottelut päättyisivät tuloksettomina. Lamassouren kovistelu ei hetkauttanut minua. Olin tottunut jo ranskalaisiin. Aika oli kuitenkin käymässä vähiin. Neuvottelujen takarajaksi määriteltyn maaliskuun alkuun oli enää kaksi vuorokautta.

Sunnuntaina arvioimme omia mahdollisuuksiamme, selvitimme vaihtoehtoja ja laskimme kustannuksia. Suomen ja komission virkamiesten tapaamisessa ei tapahtunut edistymistä. Illansuussa Pangalos esitti pyynnön tapaamisesta minulle ja Salolaiselle. Hän uskoi, että neuvottelutulos olisi ensimmäisenä saatavissa Suomen kanssa, ja vaati meitä esittämään kirjallisesti tunnin kuluessa viime hetken vaatimuksemme. Lupasimme yrittää. Listan tekeminen oli vaikeaa senkin takia, että meidän piti konsultoida myös omaa hallitustamme ennen kuin voisimme edetä.

Pangalos kiirehti muutaman kerran vaatimuksimme, koska hän oli kutsunut koolle EU:n ministerineuvoston. Ulkoministerit istuivat neuvoston neuvottelurakennuksessa Charlemagnessa ja odottivat Suomen näkemystä. Suomen hallitus oli koolla Helsingissä, valtioneuvoston juhlahuoneistossa Smolnassa.

Saimme pääministeri Esko Aholta vihreän valon ja jätimme listamme Pangalokselle kello 22:n tienoilla. Sen keskeiset kohdat olivat LFA-tuki koko maahan, oikeus kansallisen pohjoisen tuen käyttöön koko maassa, riittävät tuotantokiintiöt sekä oikeus nykyisen elintarvikehygienian tason säilyttämiseen. Taivoitteenamme oli kokonaisuus, johon nojaten maatalous voisi jatkua Suomessa. Muut jäsenyyden kannalta kriittiset kysymykset oli jo ratkaistu.

Pangalos ei pitänyt näkemästään. Vihaisena hän huusi meille: ”Tehän neuvottelette niin kuin venäläiset!”

Emme voineet hyväksyä näin karkeaa käytöstä. Olimme neuvotteluvaltuuskunnassa samaa mieltä siitä, että Pangalos oli mennyt liian pitkälle. Emme olisi missään tilanteessa voineet sallia itsellemme samanlaista käytöstä – moittia kreikkalaista siitä, että hän neuvottelee niin kuin turkkilainen. Nousimme ylös ja olimme jo poistumassa. Laajentumisesta

vastaava ulkoasiainkomissaari Hans van den Broek ja komission pääsihteeri David Williamson puuttuivat kuitenkin tilanteeseen ja onnistuivat rauhoittamaan meidät. Pangaloskin rauhoittui puoliltaöin pidetyssä jatkoneuvottelussa. Hänen mielessään oli tuen rajaaminen 60. leveysasteen yläpuolelle tai 180 kasvupäivään.

Tilanne muuttui Suomen kannalta suotuisammaksi maanantaina, kun Saksan ulkoministeri Klaus Kinkel saapui Brysseliin ja alkoi hoitaa asioita. Kinkelin väitetään sanoneen, että ”tämä basaari pitää nyt siivota”.

Tapasimme tämän Suomen ystävän kokouksessa, johon osallistuivat myös valtiosihteeri Jürgen Trumpf, osastopäällikkö Hans-Friedrich von Ploetz ja liittokanslerin EU-asiantuntija Joachim Bitterlich. Saksalaiset ryhtyivät määrätietoisesti edistämään ratkaisuja, jotka Suomi voisi hyväksyä. Heidän otteensa osoittivat, että liittokansleri Helmut Kohl halusi Suomen jäseneksi unioniin. Tapasimme maanantain kuluessa myös muiden maiden ministereitä.

Komissio teki ministerineuvostolle jo iltapäivän alussa uuden esityksen. Siinä 85 prosenttia Suomen peltoalasta oli LFA-tuen piirissä. Kansallisen pohjoisen tuen muotoilu oli epäselvä, mutta me käsitimme sen niin, että tukea olisi oikeus maksaa 62. leveysasteen pohjoispuolella. Suoraa siirtymistä EU:n hintatasoon pehmennettäisiin yli 700 miljoonalla eurola. Alue- ja rakennepolitiikkaan tulisi yli 300 miljoonan euron tuki vuodessa.

Iltapäivällä neuvottelussa EU:n ministerineuvoston kanssa meille sanottiin, ettei Etelä-Pohjanmaata voida hyväksyä pohjoisen tuen piiriin ja että maatalouden tukea voitaisiin korvata maaseudun kehitysohjelmilla.

Pangalos jatkoi kovisteluaan ja totesi, että voimme saada vain kolme muutosta EU:n esityksiin, sillä aika oli loppumas-

sa. Vastasimme tähän, että ehdoton vaatimuksemme on, että maatalouden tuet ulottuvat koko maahan.

Jatkoimme neuvotteluja illalla. Keskusteluja ryhtyi johtamaan troikka, johon kuuluivat Pangaloksen lisäksi Kinkel ja Willy Claes, Belgian ulkoministeri. Van den Broek ja Williamson yrittävät vedota meihin kello 23:n aikoihin tuloksen aikaansaamiseksi. Aloimmekin valmistella tarkistettua ehdotusta, jonka esitimme hieman puolenyön jälkeen. Taka-rajaksi määritetty maaliskuun ensimmäinen oli alkanut.

Pangalos raivosi taas, koska hänen mielestään me vain toisitimme aiemmat vaatimuksemme. Suurlähettiläs Liikasen kuvauksen mukaan Pangalos tuli päälle kuin hyökkäysvaunu, eivätkä suomalaiset vielääkään vastanneet samalla mitalla. Provosoituminen ei kuitenkaan kuulunut tapoihini. Pari eläintautia ja ympäristötuen kirjausta saatiin sovittua, mutta tilanne jatkui kaoottisena. Pidin tiukasti kiinni tukien ulottamisesta koko maahan.

Jatkoimme neuvotteluja koko yön. Unen puute vaivasi ja nälkäkin yllätti. Olimme tilanneet neuvotteluhuoneeseen kahvia ja voileipiä, mutta ne eivät tulleet perille koskaan. Toimitajat olivat ottaneet ne haltuunsa. He söivät meidän eväämme.

Ratkaisevaksi tarkoitettu tapaaminen alkoi aamuviihdeltä, mutta siinä ei edistytty. Minusta alkoi näyttää jo selvältä, ettei neuvottelutulosta synny. Troikka teki vielä seitsemältä ehdotuksen, jota se väitti viimeiseksi. Sen mukaan EU oli valmis nostamaan siirtymäkauden tukea ja korottamaan soke-
rin kiintiötä sekä esittämään turvalauseketta elintarvikkeiden tuonnin kasvun hillitsemiseksi. Emme hyväksyneet tarjousta, koska maatalouden tuki jäi siinä epäselväksi.

Valmistauduimme luonnostelevaan lyhyen lausunnon, jossa tunnustaisimme epäonnistumisen neuvotteluissa. Olimme norjalaisten tavoin lähtemässä kotiin, kun Kinkel

tuli tapaamaan meitä ja ehdotti, että tehtäisiin vielä yksi yritys ennen luovuttamista. Hetken harkittuamme olimme tähän valmiita.

Saksalaisten johdolla ryhdyttiin etsimään ratkaisua. Avainroolissa oli Klaus Kinkel, joka sukkuloi meidän ja ministerineuvoston välillä. Saksan ulkoministeri sai ministerineuvoston hyväksymään sen, että LFA-tuki oli korkeinta mahdollista eli vuoristotukea. Aamupäivän kuluessa syntyi saksalaisten ja pääsihteeri David Williamsonin ponnistelun tuloksena liite V, jonka Kinkel vei ministerineuvoston hyväksyttäväksi. Kun vaadimme, että koko maa oli saatava maataloustukien piiriin, Kinkel sai ministerineuvoston hyväksymään muotoilun, jonka mukaan kansallinen pohjoinen tuki ulotettaisiin 62. leveysasteen eteläpuolelle sellaisille alueille, jotka liittyvät välittömästi tuon rajan yläpuolella oleviin alueisiin ja jotka olivat luonnonoloiltaan vastaavia.

Kun tämäkään ei tyydyttänyt meitä, Williamson kehitti ratkaisuksi uuden, niin sanotun vakavien vaikeuksien tuen. Sen mukaan kansallista tukea voitiin komission luvalla maksaa viljelijöille, jos heillä on kaikkien EU:n sallimien tukien jälkeenkin vakavia taloudellisia vaikeuksia sopeutua unionin jäsenyyteen. Williamsonin oivallus opittiin tuntemaan myöhemmin nimellä liittymissopimuksen artikla 141.

Ruotsi sai jo aamupäivällä aikaan neuvottelutuloksen. Se loi peruslinjan myös muiden hakijamaiden sopimuksille. Emme voineet pitää todennäköisenä, että neljän maan kanssa tehtäisiin kovin erilaisia sopimuksia.

Suomen ratkaisu viivästyi illansuuhun, koska ministerineuvosto vaati vielä heikennyksiä sopimukseen. Se esitti lähinnä Espanjan painostuksesta, ettei maataloustuotteiden markkinahäiriölauseketta voitaisi soveltaa Espanjalle tärkeisiin tuotteisiin, kuten vihanneksiin, hedelmiin tai leikkokukkiin, ja että

maatalouden kansallisia tukia tarkasteltaisiin uudestaan kymmenen vuoden kuluessa.

Sitkeiden neuvotteluiden jälkeen ministerineuvosto kuitenkin luopui muutosvaatimuksistaan. David Williamson toi kello 18 ulkoministereiden terveiset Erkki Liikaselle ja Antti Satulille, jotka välittivät ne minulle ja muille Suomen neuvotteluvaltuuskunnan jäsenille: ”Se on sitten selvä. Suomesta tulee jäsen.”

Oli vuoden 1994 maaliskuun ensimmäinen päivä. Maratonkokous oli päätynyt 32 tunnin yhtäjaksoisen ponnistelun jälkeen. Williamson oli ehittänyt asioiden edelle; jäsenyyden tiellä oli vielä monta mutkaa. Suomi oli kuitenkin saanut siedettävän neuvottelutuloksen, jonka voisimme esitellä suomalaisille. Erkki Liikanen oli lämmittänyt sen kunniaksi saunan. Olin lopen uupunut, mutta muistin virkamiesjoukkoomme kuuluneen Antti Kuosmasen lohdulliset sanat: ”No, pärjäsimme kuitenkin paremmin kuin 1944 venäläisiä vastaan Kannaksella.”

2

Hintsan perintö

Isäni Urho Haavisto on sitkeä ja
päätäväinen ihminen, joka oli ollut
mukana Raision Tehtaiden perustamisessa.
Hintsan isäntä säilyttää tyyneytensä
helposti, kun navetta palaa.

Utteran työnteko, säästäväisyys ja ehdoton rehellisyys. Nämä lähtökohdat muodostivat minun isäni mielestä elämäntavan, jonka kautta ihminen saattoi saavuttaa menestyksen elämässään ja luoda jotakin kestäväää. Isällä oli hyvä taloudellinen vaito ja kyky riskien ottamiseen, mutta hän oli myös aina valmis auttamaan lähimmäisiään. Isä oli sitkeä ja päätäväinen mies, joka otti rauhallisesti vastaan niin menestykset kuin vastoinkäymiset.

Kerron ensin isästäni ja äidistäni, koska he vaikuttivat suuresti siihen, millainen minusta tuli ja miksi sain ottaa urani aikana vastuun niin monipuolisista tehtävistä.

Johan Urho Haavisto syntyi vuonna 1884 ja kasvoi Kaarinan Kuralan kylässä, Iso-Rasin tilalla. Isäni kävi kansakoulun ja kansanopiston, sillä perheellä ei ollut varaa parempaan koulutukseen. Kun isänisäni August menehtyi vuonna 1894, vastuu tilanhoidosta lankesi isoäidilleni Esterille ja isälleni, joka oli

perheen pojista vanhin. Peltoviljelyn ohella tilalla kasvatettiin lypsykarjaa, sikoja ja kanoja. Kun isäni otti ensimmäisenä käyttööseen uutta viljelytekniikkaa ja korvasi sirpit viikatteilla, kylän vanhat eukot kauhistelivat näitä pirun keksintöjä ja ennustivat Jumalan kostavan tuollaisen jumalattoman teon. Isäni jatkoi kuitenkin talonpojan askareissaan niin kuin ennenkin.

Isäni osti koko Iso-Rasin tilan sisaruksiltaan vuonna 1916, kun suursota riehui Euroopassa ja Suomeakin linnoitettiin saksalaisten maihinnousun torjumiseksi. Isäni ansiosta Kuralan kylälle rakennettiin vesijohtoverkosto ja vesitorni, johon tuulimylly nosti veden. Hän vaikutti myös kiinteistöjä omistavissa yhtiöissä, Kaarinan Osuuskassassa ja Kaarinan kunnan hallinnossa. 1920-luvulla hän toimi Kansallis-Osake-Pankin haltuun joutuneiden maatilojen hoitajana ja vuodesta 1926 pankin Hämeenkadun-konttorin johtajana.

Perheen nykyiselle kotitilalle Raision Hintsan Urho Haavisto asettui vuonna 1929 ostettuaan tilan äitini veljeltä, everstiluutnantti Antero Svenssonilta. Hintsan kartanon asioita ei ollut hoidettu parhaalla tavalla, koska Svenssonin mielenkiinto oli kohdistunut enemmän maanpuolustukseen kuin maatalouteen. Tämä oli kuitenkin Suomen kannalta hyvä asia: Antero Svensson menestyi sotilasuralla, ja jatkosodassa hän oli yksi Mannerheimin luottokenraaleista.

Isäni lähti kehittämään päättäväisesti Hintsan karjanhoitoa ja salaojitti sen pellot. Kartanon tulevaisuus alkoikin pian näyttää valoisammalta. Seuraavan suuren askeleen isä otti vuonna 1933, kun hän solmi avioliiton Alli Nurmion kanssa.

Alli Nurmio (os. Svensson) oli syntynyt vuonna 1895 Alfred ja Alma Svenssonin toiseksi vanhimpänä lapsena. Hintsan Svenssonit olivat hankkineet omistukseensa 19 vuotta aikaisemmin, muutettuaan Raisioon Ruotsin Hälsinglandista.

Äitini avioitui ensimmäisen kerran vuonna 1917, mutta

liitto jäi lyhyeksi, kun hänen miehensä menehtyi espanjantautiin jo seuraavana vuonna. Isäni oli ihastunut Alliin jo nuorukaisena mutta ei ollut arkana maalaispoikana tohtinut lähestyä ”parempia ruotsalaisia piirejä” edustavaa neitosta, joka oli silloin vielä rippikouluikänsä. Hintsan asioita hoitaessa lähestyminen sujui luontevammin.

Minä synnyin Allin ja Urhon ensimmäisenä lapsena elokuussa 1935. Muita jälkeläisiä ikääntyvät vanhempani eivät enää saaneet. Minusta tuli heille tärkeä ja rakas lapsi.

Muistan hyvin isäni yksinkertaisen karut ja säännölliset elämäntavat. Hän meni aikaisin nukkumaan, nousi ylös varhain, piti tilan työntekijöille työnjaon ja lähti päivätyöhön pankkiin. Hän kävi säännöllisesti kirkossa ja oli täysin raitis, mutta ei kiihkoillut valitsemansa elämäntavan puolesta. Isänä hän oli vaativa, jopa ankara. Äitini oli toista maata: lempeä ihminen, joka pyrki suojelemaan minua isän jyrkkyydeltä. Hän saattoi olla ulospäin arka ja pidättyväinen ihminen, mutta tunsin silti oman arvonsa.

OLIN AINOA LAPSI, mutta en suinkaan ollut yksin Hintsassa. Kartanon työntekijöiden lasten ohella sain viettää paljon aikaa äitini enon Hemming Granströmin kanssa. Hän oli eläkkeelle jäänyt valtamerilaivojen konemestari, joka vastasi päärakenuksen puuhuollosta ja uunien lämmityksestä. Hemming luki minulle kirjoja, kertoi tarinoita ja opetti kaikenlaisia kujeita.

Isäni jatkoi myös Hintsan isäntänä aktiivista osallistumista oman kylänsä ja lähiseutunsa sekä maataloustuottajien omien yritysten kehittämiseen. Hän toimi Raision kunnanvaltuustossa ja kuului Raision ja Naantalin yhteisen vesilaitoksen perustajiin. Isä työskenteli peräti 37 vuoden ajan Lounais-Suomen Osuusteurastamon (LSO) johtokunnan puheenjohtajana, ja hän oli mukana, kun osuusteurastamojen keskusliike Tuot-

tajien Lihakeskuskunta (TLK) syntyi. Hän oli perustamassa Raision Tehtaita ja toimi yli kaksi vuosikymmentä sen ensimmäisen yhtiön, Oy Vehnä Ab:n johtokunnan puheenjohtajana.

Oy Vehnä Ab perustettiin lounaisen Suomen viljelijöiden mylly-yhtiöksi helmikuussa 1939, kun suurvaltojen diktaattorit valmistautuivat jo sotaan. Raision suuren myllyn rakentaminen viivästyi sotimisen takia, se käynnistyi vasta vuoden 1942 lopulla. Uusi ja tehokas yksikkö menestyi sodanjälkeisinä vuosina, koska monet sen kilpailijat olivat jääneet Neuvostoliitolle luovutetuille alueille.

SOTA-AJAN POMMITUKSET, SIIRTOVÄKI, inkeriläiset ja sotavangit ovat jääneet elävästi mieleeni. Hintsan ikkunaruuudut helisivät, kun Turku pommitettiin. Pommisuojana toimi perunakellari. Osumia ei tullut, mutta liekit värjäisivät taivaanrannan, kun pommit joskus osuivat Pansion öljysäiliöihin.

Hintsaan sijoitettiin kolme inkeriläistä perhettä sen jälkeen, kun saksalaiset olivat saaneet hallintaansa Leningradin ympäristön alueet. Inkeriläiset olivat työteliäitä ja vähään tyytyviä ihmisiä, jotka olivat eläneet kovassa kurissa Neuvostoliitossa. Olimme surullisia, kun sodan päätyttyä valvontakomission edustajat ja vasemmistolainen nimismies pakottivat kaksi perhettä palaamaan takaisin Neuvostoliittoon. Takaisin itään vei myös Hintsan työvoimaksi sijoitettujen sotavankien tie. Osa heistä olisi halunnut jäädä Suomeen.

Karjalaisen siirtoväen asuttaminen oli välttämätöntä sotaa seuranneiden levottomien vuosien aikana. Isälläni ei ollut vaihtoehtoja, koska valtiovalta määritteli pankinjohtajan ja merkittävän maanomistajan ensisijaiseksi maanluovuttajaksi. Sodan jälkitoimien seurauksena Hintsan menetti lähes puolet pelloistaan ja viidesosan metsistään. Se oli kova isku Hintsalle, mutta arvokas asia omat maansa menettäneille evakoille.

Koulunkäynnin olin aloittanut vuonna 1942 Kerttulan kansakoulussa Raisiossa. Menestyin koulussa kohtalaisen hyvin, vaikka en nähnyt taululle kirjoitettua tekstiä. Likinäköisyyteni havaittiin vasta neljän vuoden kuluttua. Minulle määrättiin vahvat silmälasit, mutta pidin niitä vain kotona. Olin niin ujo, etten halunnut herättää rillipäänä minkäänlaista huomiota koulussa.

Noihin aikoihin sain ensimmäiset kokemukseni myös työstä ja rahasta. Ensimmäiset ansioni perustuivat naulojen oikomiseen. Sain poimia palaneen puimalan raunioilta löytyneet naulat ja oikoa vänkyrät naputtamalla niitä vasaralla rata-kiskon palasta vasten. Sain tästä työstä korvauksen, jota voi pitää vain nimellisenä. Isäni mukaan palkkiota pienensi se, että olin jo saanut talosta ylöspidon.

Myöhemmin puhdistin pommituksissa tuhoutuneen turkulaisen kiinteistön tiiliä – isäni kuului sen omistajiin – ja kylvin männyn siemeniä sodan aikana pakkohakatuille hehtaareille. Kylvöä edeltänyt laikutus oli kovaa työtä 11-vuotiaalle pojalle. Yritin pysyä samassa rivissä muiden laikuttajien kanssa. Iltaisin olin niin väsynyt, että vaivuin uneen jo keittiön lattialla. Siihen aikaan laikuttaminen tehtiin kuokalla, poistamalla maan pintaa laikuittain, jotta kasvillisuus ei tukahduta nuoren taimen kasvua. Nykyisin sama työ tehdään kaivinkoneella.

Metsätalous oli isälleni sydämen asia. Isä yritti opettaa minulle metsätaloutta ja otti mukaan tarkastusretkille tilan metsiin. Suuret tukit myytiin sahoille, pienet sahattiin omalla sahallalla ja loput myytiin polttopuina, koska isä piti kuitupuun hintaa liian huonona.

Oppikoulun suoritin Turun yhteislyseossa. Pääsin luokalle, joka määrättiin lukemaan venäjää ensimmäisenä vieraana kielenä, koska sodan jälkeen valtion kouluissa yhden luokan oli pakko opiskella venäjää. Tästä oli minulle myöhemmin pal-

jon hyötyä. Vapaa-aikani kului talvisin kirjoja lukiessa ja radiota kuunnellessa. Kesällä ulkoilin, pelasin jalkapalloa kavereiden kanssa ja tein työtä. Kaikesta oli pulaa. Häkäpöntöillä kulkevat bussit uupuivat Turun mäkiin, leivokset olivat kortilla ja jäädytetyt puolukkamehupuikot saivat kelvata jäätelön korvikkeiksi, kunnes sen myynti lopulta vapautettiin. Aito kermajäätelö maistui tietysti taivaallisen hyvältä.

Heinäkuussa 1950 Hintsassa syttyi hirvittävä tulipalo. Karjakkomme tuli kiihtyneenä kertomaan minulle, että navetan katto on tulossa. Hälytin palokunnan, juoksin navetan vieressä sijainneeseen talliin ja päästin hevosen vapaaksi. Karjakko onnistui vapauttamaan useita lehmiä kahleista, mutta liekkeihin jäi 15 lehmää, kaikki siat paitsi yksi pieni porsas, suuri osa maatalouskoneista ja tallin vintillä olleet antiikkiajopelit. Kovan tuulen takia palokunnat eivät voineet tehdä mitään navetan ja tallin pelastamiseksi, mutta työväen asuinrakennuksen ja puimalan suojaaminen onnistui.

Isäni saapui palopaikalle viiden jälkeen, kun hänen kokouksensa oli päättynyt. Isä näytti yllättävän rauhalliselta. Hän vain totesi, että uuden navetan suunnittelu käynnistetään huomenna.

Lukiossa valitsin matematiikan linjan, kuten lähes kaikki muutkin luokkamme pojat. Koulumenestykseni jatkui kohtalaiseksi. Keskiarvoni liikkui kahdeksan tuntumassa, ja ylioppilastodistukseen kirjattiin cum laude approbatur. Sitten piti miettiä, mikä minusta tulisi isona.

ÄITINI OLII TOIVONUT minusta pappia. Isä ei ilmoittanut odotuksiaan suoraan, mutta vaistosin hänen asettavan maataloustieteiden opiskelun etusijalle. Hän oli yrittänyt juurruttaa minuun maaseutua, maataloutta ja osuustoimintaa arvostavaa elämäntapaa. Isä kertoi minulle usein tapahtumista hänen luottamustehtävissään, kun olimme yhdessä saunan lau-

teilla. Hänen mielipiteensä vaikuttivat totta kai minuun, vaikka olin joskus eri mieltä ratkaisuista ja väittelin niistä hänen kanssaan. Päätin pyrkiä Helsingin yliopiston maa- ja metsätieteelliseen tiedekuntaan ja onnistuin pääsemään sisään.

Opintoihin kuuluvan maatalousharjoittelun suoritin Malminkartanon koetilalla. Tilanhoitajana toimi Mikko Ihamuotila, MTK:n puheenjohtajan Veikko Ihamuotilan serkku. Talvikaudella työskentelimme vuoroviikoin navetassa, sikalassa, kanalassa, metsätöissä ja turpeenajossa. Kesäisin suoritimme monipuolisia maataloustöitä, kuten sokerijuurikkaan harvennusta.

Harjoitteluvuoden kesällä minut määrättiin avustamaan *International Association of Agricultural Economists* -järjestön (IAAE) yleiskokouksen järjestelyissä. Tilaisuus järjestettiin Otaniemessä, ja sen ohjelmaan kuului myös saaristoristeily, jonka järjestämisestä olin vastuussa yhdessä tutkija Paavo Kaarlehdon kanssa.

Kun menimme ennen risteilyn alkamista höyrylaiva *Johan Ludwig Runebergille*, laivan kapteeni ilmoitti meille, että risteily pitäisi peruuttaa. Kapteenin mukaan laivan tarjoilijat olivat juoneet itsensä niin humalaan, etteivät he pystyisi hoitamaan drinkkien tarjoilua. Kun kokouksen vieraat lähestyivät samaan aikaan Kauppatorin rantaa, päätimme ottaa tapahtumien kulun omiin käsiimme. Kapteenin avustuksella suljimme juopuneen henkilökunnan yhteen hyttiin. Kapteeni näytti meille laivan alkoholivaraston, ja ryhdyimme Kaarlehdon kanssa sekoittamaan yksinkertaisia juomasekoituksia arvovaltaisille vieraille. Heidän ilmeistään ja puheistaan päätellen onnistuimme vähintäänkin kohtuullisesti.

Opiskelut jatkuivat tiiviisti harjoitteluvuoden jälkeen. Pääaineeksi olin valinnut kasvinviljelytieteen. Vaikka tutkintoon olisi laudaturin lisäksi vaadittu yksi cum laude -tason suoritus, suoritin cum laudet maanviljelystaloudessa, maanviljelys-

kemiassa ja -fysiikassa sekä metsätaloudessa. Approbatur-tason opinnot suoritin maatalouspolitiikassa ja kotieläintieteessä.

Mieleeni on jäänyt eräs tapahtuma osuustoimintaopin luennoilta, joita piti agronomi Martti Mustonen. Hän käsittelee osuustoimintaa lähinnä kuluttajien liikkeenä ja piti tuottaja-osuustoimintaa outona ja väliaikaisena ilmiönä. Kun väitin vastaan, Mustonen puolusti sitkeästi yksisilmäisyyttään ja kertoi, että hänellä oli ollut aiemmin erimielisyyksiä asiasta isäni kanssa. En silloin tiennyt, että kohtaisin Martti Mustosen myöhemmin Hankkijan ja SOK:n välisessä kiistassa. Hän toimi silloin SOK:n pääjohtajana.

Kun opinnot olivat edenneet loppuvaiheeseen vuonna 1956, isäni lahjoitti minulle kotitilansa Iso-Rasin. Lahjoitus ei tullut yllätyksenä, sillä hän oli perehdyttänyt minua tilanhoidon ja talonpojan tehtäviin jo pitkään. Ennen valmistumista kävin vielä puhetaidon kurssin. Ujous oli heikkouteni ja halusin voittaa sen.

Olin 21-vuotias ja Suomen nuorin agronomi, kun valmistuin keväällä 1957. Sain noihin aikoihin yllätysvieraan vuokra-asunnolleni. Hän oli Maatalouden tutkimuskeskuksen ylijohtaja Pellervo Saarinen, joka tarjosi minulle tutkijan töitä laitoksestaan. Ehdotus nosti itsetuntoani, mutta kieltäydyin tarjouksesta lyhyen harkinnan jälkeen. Olin oppinut monenlaista, mutta silti vielä kovin nuori astuakseni työelämään. Suoritin asevelvollisuuden Riihimäellä viestirykmentissä ja päätin jatkaa opiskelua.

Suoritin siviilioikeuden peruskurssin ja kansainvälisen politiikan kurssin Tampereen kesäyliopistossa ja jatkoin suoraan Helsingin yliopiston lainopilliseen tiedekuntaan. Akateemisen loppututkinnon suorittaneet saivat siihen aikaan opiskeluoikeuden ilman pääsykoetta. Rikos- ja prosessioikeuden lisäksi uppouduin kansantalouden sivuaineopintoihin ja luin

myös poliittista historiaa. Samaan aikaan aloittivat opiskelunsa lainopillisessa tiedekunnassa tulevat professorit Aulis Aarnio, Juhani Wirilander ja Antti Kivivuori sekä tuleva oikeuskansleri Olavi Heinonen. Viihdyin yhdessä erityisesti Aulis Aarnion ja Juhani Rinteen kanssa, ja paransimme maailmaa lounailla Elannon ravintolassa Kluuvikadulla. Suorat yhteydet huippujuristeihin osoittautuivat arvokkaiksi monissa tiukoissa paikoissa myöhemmin.

YLIOPILAIDEN RIENTOIHIN OSALLISTUIN varsin maltillisesti. Niitä minulle avasi ennen kaikkea Vapauden Akateemisen Liiton (VAL) jäsenyys. Isänmaallisuutta korostavan liiton tilaisuuDET ja erityisesti niissä usein esiintynyt professori Lauri Puntila vaikuttivat suuresti maailmankatsomukseeni.

Puntila korosti puheissaan kansallisen yhtenäisyyden ja sovun merkitystä. Aktiivisuuteni VALin tilaisuuksissa johdi siihen, että vuonna 1960 minut valittiin liiton varapuheenjohtajaksi. Puntila järjesti tulevaisuuden lupauksille myös ”politiikan seminaareja”, jotka kestivät kokonaisen lukuvuoden. Seminaarissa käsiteltiin kaikkia politiikan lohkoja, etiikkaa ja moraalialia. Yhden istunnon aikana pohdittiin, mikä erottaa valtiomiehen poliitikosta. Seminaarissa opimme myös, että omien puheiden referaatit kannattaa toimittaa aina STT:lle ja että vaikuttajaksi haluavan ihmisen kannattaa pitää leikekirjaa.

Lauri Puntila kertoi toimineensa presidentti Rydin sihteerinä ja lähellä presidentti Paasikiveä. Myös Kekkonen oli aluksi kuunnellut hänen mielipiteitään. Puntilan puheista sain sellaisen vaikutelman, että kaitselmus oli antanut hänelle tehtävän Suomen kohtalojen ohjaamisesta. Kun suhde Kekkoseen oli viilentynyt, Puntila pyrki ilmeisesti kasvattamaan tukiverkkoa presidentin mahdolliseen haastamiseen. Poliitiikan seminaarit saattoivat liittyä tällaisen tavoitteen edistämiseen. Mutta saat-

toi olla niinkin, että hän halusi vilpittömästi tarjota tuleville vaikuttajille mahdollisimman monipuolisen kuvan suomalaisesta yhteiskunnasta.

Lauri Puntila toimi tuohon aikaan myös Huhtamäki-yhtymän hallituksen puheenjohtajana. Hän oli ilmeisesti saanut minusta myönteisen kuvan ja kertonut ajatuksistaan yhtymän pääjohtajalle, vuorineuvos Erkki Partaselle. Tämä kutsui minut Huhtamäen pääkonttoriin ja tarjosi minulle maatalous-asiantuntijan tehtävää. Harkitsin asiaa mutta kieltäydyin, koska halusin työskennellä viljelijöiden hyväksi.

Oikeustieteen opinnot etenivät kohtuullisesti. Kandidaatin tutkielmasta sain jo arvosanan laudatur. Olin myös aloittanut Suomen Puheopistossa logonomin opinnot, jotka kehittivät melkoisesti puhetaitoani ja esiintymisvarmuuttani. Jätin ne kuitenkin parin vuoden jälkeen kesken ajanpuutteen takia. Oikeustiede oli vaativa laji, ja sen rinnalla opiskelin myös englantia ja venäjää. Huolta aiheutti myös isäni terveys, joka heikkeni yllättäen ja nopeasti.

Isäni oli mennyt lääkäriin selkäkivun takia. Lääkärit totesivat, että kyse on luusyövästä. Siihen aikaan luusyövän hoitoon ei ollut tehokkaita lääkkeitä. Isälle syötettiin sinappikaasutabletteja, jotka hidastivat mutta eivät tappaneet syöpää. Hän menehtyi aamuyöllä, vuoden 1962 heinäkuun seitsemäntenä. Urho Haavisto oli kuollessaan 78-vuotias.

Puhelin soi aamulla seitsemältä, ja kun soittaja pyysi talusneuvos Haavistoa puhelimeen, vastasin, että hänet oli juuri viety ruumishuoneelle.

”Kuka tilalla nyt päättää traktorien ostosta”, aktiivinen Ford-traktorien myyntimies kysyi.

Suljin narkästyneenä puhelimen ja päätin, että en koskaan osta Fordin traktoreita.

3

Unelmatyöhön

Ensimmäinen työpaikkani Raision Tehtaat toipuu skandaalinkäryisestä rasvasodasta. Siirryn pian Raisiosta MTK:hon, koska haluan tehdä työtä maaseudun ihmisten hyväksi.

Raision Tehtaat oli toipumassa suuresta kriisistä, kun sain puhelinoiton paroni Claes Aminoffilta joulukuussa 1962. Aminoff ilmoitti, että minua tarvittaisiin yhtiössä. Raisiossa käytti valtaa siihen aikaan pieni ryhmä, joka oli antanut itselleen nimen ”Tres consules”. Claes Aminoffin lisäksi siihen kuuluivat Einari Karvetti ja Eeri Hyrkkö. Yhtiön uudeksi pääjohtajaksi oli äskettäin valittu Veikko Reinikainen, jolle Raisio oli vielä vieras ympäristö. Hän toimi päättäväisesti ja vaihtoi tehtaiden johtajia omiin suosikkeihinsa mutta jännitti viljelijöitä ja heidän edustajiaan.

Raision Tehtaat Oy Ab oli kokonaisuus, joka perustettiin vuonna 1959 kolmen elintarviketeollisuuden yrityksen hallinnointiyhtiöksi. Nimet kuvasivat koruttomalla tavalla yritysten toimintaa: Vehnä, Kasviöljy-Växtolje ja Margariini. Aloitin työt Raision Tehtaiden maatalousosastolla hankintapäällikkönä. Lisäksi toimin kolmen konsulin luottomiehenä ja raportoin myös pääjohtaja Reinikaiselle siitä, mitä talossa tapahtuu.